

**ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ
КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ
ЗЛОВЖИВАННЯ КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ**

Кучмієнко О.В.,
*студентка 2-го року навчання за ОКР «Магістр»
юридичного факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Для визначення особливостей зловживання корпоративними правами в першу чергу необхідно окреслити сферу корпоративних відносин, оскільки дане питання не є однозначним в науці та практиці цивільного права.

Необхідно визначитись з такими запитаннями: які юридичні та фізичні особи можуть розглядатись як суб'єкти корпоративних

правовідносин (щодо обсягу поняття «корпорація»); чи можуть розглядатись з цієї позиції органи юридичної особи; яка правова природа корпоративних правовідносин.

Однозначна відповідь на дані запитання, принаймні в межах нашого дослідження, має значення для визначення сфери та системи проявів зловживання правом в корпоративних правовідносинах, тому нашим завданням є не участь в науковій дискусії, а висвітлення найпоширеніших доктринальних позицій та прийняття тієї чи іншої для цілей даної роботи.

Закон не встановлює, які юридичні особи можуть вважатися корпораціями.

Відкритим залишається питання про суб'єктів корпоративних правовідносин: по-перше, які юридичні та фізичні особи можуть розглядатися як суб'єкти корпоративних правовідносин (щодо обсягу поняття «корпорація»); по-друге, чи органи юридичної особи можуть розглядатись з цієї позиції.

Щодо обсягу поняття «корпорація». Одразу варто вказати на неузгодженість законодавчого розуміння понять «корпорація» (ч. 3 ст. 120 ГК) та «корпоративне підприємство» (ч.5 ст.63 ГК) [15, С. 59]. Для цілей нашого дослідження використовуватимемо даний термін в розумінні, близькому до пропозиції Д.А. Токарева, який зазначає, що корпорація є збірним поняттям, під яким слід розуміти господарські об'єднання капіталів, що мають різні організаційні форми [21, С. 68].

Загалом в науці безспірним є те, що корпоративні правовідносини можуть виникати в таких господарських товариствах як акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю. Суб'єктами таких відносин є сама корпорація та її учасники. Прихильниками зазначеного (вузького) підходу є Ломакін Д.В., Тимаєва І.А., Н.С. Коров'яковська (Глусь) та ін.

Н.С. Кузнецова висловлює таку позицію щодо обсягу поняття «корпорація»: «навіть чи доцільно розширювати його тлумачення аж до приватних або колективних підприємств. Сумнівно і кооперативи, в тому числі виробничі, відносити до корпорацій»[9]. В той же час, І.В. Спасибо-Фатєєва відносить кооперативи до суб'єктів корпоративних правовідносин [17].

Ширше коло суб'єктів визначає Токарев Д.А., зазначаючи що корпоративні відносини складаються в корпораціях, до яких належать господарські товариства (в тому числі повні та командитні), кооперативи, асоціації та союзи, некомерційні партнерства та інші організації, засновані на засадах участі (членства) [21, С. 62].

Ще ширше коло суб'єктів окреслює О.М. Вінник, яка пропонує відносити до суб'єктів корпоративних правовідносин господарські корпорації (господарські товариства, кооперативи, унітарні

підприємства, кредитні спілки, біржі, холдингові компанії, саморегульовані організації), їхніх засновників та учасників. Крім того, О.М. Вінник виділяє опосередкованих учасників корпоративних правовідносин: кредитори корпорації, уповноважені органи держави (Антимонопольний комітет України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку тощо) [3]; В.А. Белов відносить до таких суб'єктів реєстратора[1].

Н.В. Петухова поширює термін «корпорація» навіть на об'єднання підприємств [14, С. 42-74].

Отже, існує два підходи до визначення меж корпорацій. Широкий підхід включає в поняття корпорації не лише господарські товариства, а й інші господарські організації. Згідно з вузьким підходом до корпорацій належать лише господарські товариства [5, С. 10].

Наукову дискусію також підживлює суперечність між ст. 167, п. 1 ч. 2 ст. 55, ч. 1 ст. 62 ч. 1 ст. 55 ГК України та п. 4 ст. 12 Господарсько-процесуального кодексу України (далі - ГПК): так, ГК відносить до суб'єктів корпоративних правовідносин не лише господарські товариства (позиція закріплена в ГПК), а і всі господарські організації (кооперативні підприємства, підприємства колективної власності тощо)[12, С. 59-60].

Для цілей нашого дослідження розглядатимемо в якості суб'єктів корпоративних правовідносин лише господарські товариства, статутний капітал яких поділено на частки, з якої випливає право на управління товариством: АТ, ТОВ, ТДВ, оскільки спорів щодо цих суб'єктів не виникає.

Окрему увагу слід приділити питанню про правовий статус органів юридичної особи.

Доктринальне визначення кола суб'єктів корпоративних відносин є ширшим від законодавчого, бо містить такого суб'єкта, як орган/органи управління товариства. Останні, як відомо, не мають статусу суб'єкта права, і згідно з цивілістичною доктриною є частиною юридичної особи, через яку відбувається формування та виявлення волі останньою. Тому використання терміну «суб'єкти» відбувається у цьому випадку лише в розумінні суб'єктів правовідносин [4, С. 22].

З такою позицією погоджуються не всі науковці. Так В. Ломакін, В.В. Луць, О.Р. Кібенко, І.В. Спасибо-Фатєєва та деякі інші не відносять органи управління корпорації до суб'єктів корпоративних правовідносин. Протилежного підходу дотримуються І.С. Щиткіна, І.А. Єремичева, Т.В.Кашаніна, В.С.Щербина, І.В. Лукач, П.В. Степанов.

На нашу думку, органи управління господарським товариством не повинні розглядатись як самостійні суб'єкти корпоративних правовідносин, оскільки вони формують та реалізують волю

корпорації як суб'єкта та не мають самостійного правового статусу.

В.М. Кравчук до суб'єктів корпоративних правовідносин відносить учасників, які мають корпоративні права, органи корпоративного управління та органи державного управління корпоративними правами держави [10, С.13], а також засновників товариства [11,С.38].

Н.С. Кузнєцова вважає, що крім товариства, його учасників (засновників, акціонерів), в тому числі учасників, які вибули, до суб'єктів цих відносин варто відносити й інших осіб, чиї корпоративні права порушуються, оспоруються або не визнаються. Ця позиція обґрунтовується тим, що вимоги таких осіб мають розглядатися тим самим судом і за тими самими правилами (в такому самому порядку), що і спори між товариством та його учасниками або між учасниками. Інша справа, що такі особи мають довести, що вони пов'язані своїм корпоративним інтересом саме з цим спором [9].

Не можна обійти увагою дискусію *щодо правової природи корпоративних правовідносин*. Так, В.С. Щербина вважає, що корпоративні відносини є поєднанням організаційних та майнових відносин [22, С. 10-14]. І.В. Спасибо-Фатєєва зазначає, що корпоративні правовідносини не вписуються в усталену класифікацію цивільно-правових відносин та мають специфічний характер [18, С. 99].

В літературі корпоративні відносини відносять до цивільно-правових майново-організаційних відносин (на основі концепції О.О.Красавчикова) [7; 19, С.9]; організаційно-майнових [20, С. 51]; комплексних майнові та пов'язані з ними немайнові [13, С. 28;6, С. 23; 21, С.68]; виключно особистих немайнових відносин [2,с.74]; виключно майнових (Є.А. Суханов, Т.В. Кашаніна, В.В. Долинська, М.А. Рожкова) [16].

Н.С. Кузнєцова розглядає корпоративні відносини як зобов'язальні відносини між корпорацією (її органами) та учасниками з приводу управління, ведення справ, надання інформації тощо [9]. З такою позицією в цілому погоджується О.А.Кузнєцов, відстоюючи необхідність використання зобов'язально-правових категорій при аналізі правової природи деяких явищ корпоративного права: вихід з товариства розглядається як відмова від виконання зобов'язання або як наслідок суттєвої зміни обставин, як наслідок суттєвої зміни умов участі в господарському товаристві: наприклад, внаслідок зміни цілей та характеру діяльності товариства; як законний засіб захисту законних інтересів; як спосіб захисту прав учасників[8, С. 95-113]. А Д.А.Токарев вказує на договірний, а не корпоративний характер обов'язку з оплати акцій АТ, що створюється [21, С.71].

Очевидно, що крапку у вказаній дискусії поставити неможливо, проте на нашу думку, дійсно корпоративні відносини мають доволі

високий ступінь спільності з зобов'язальними відносинами, проте наявність елементів речових та особистих немайнових відносин дозволяє вести мову про їх комплексність та наявність організаційного підґрунтя.

Таким чином, в межах даного дослідження ми окреслили відповіді на основні дискусійні питання щодо корпоративних відносин, що дає нам можливість в подальшому безпосередньо перейти до аналізу проблеми зловживання правом їх суб'єктами.

Список використаних джерел

1. Белов В. А. Корпоративное право. Актуальные проблемы теории и практики. – М.: Юрайт, 2009. – 678 с.
2. Братусь С.П. Предмет и система советского гражданского права/ С.Н. Братусь. – М.: Юридическая литература, 1963 – С.74.
3. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення : монографія. – К. : Атіка, 2003. – 352 с.
4. Воловик О.А. Об'єкти та суб'єкти корпоративних правовідносин:напрями досліджень// Економіка та право. – 2009 – №3 – С.19-23.
5. Глусь Н.С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту: Автореф. Дис.. ... канд. юрид. наук. – К., 2000. – С. 10.
6. Гонгало Б.М. Предмет гражданского права// Проблемы теории гражданского права. – М. – 2003. – С. 23.
7. Кирсанов К. Природа корпоративных отношений / К. Кирсанов // Эж-Юрист. 2005 – №20.
8. Кузнецов А.А. Злоупотребление правом в правоотношениях между акционером и акционерным обществом: дис.. ... канд. юрид. наук: 12.00.03/Кузнецов Александр Анатольевич; Министерство образования и науки Российской Федерации, Самарский государственный экономический университет. – Самара – 2012 – 173 с.
9. Кузнецова Н.С. Поняття, ознаки і класифікація корпоративних спорів/ Н.С. Кузнецова // Правовий тиждень. – 2007. – 13 листопада. – № 46 (47) [Електронний ресурс]: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120329>
10. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія. – Львів: Край, 2009. – 464 с.
11. Кравчук В. М. Корпоративне право. – К., 2005. – 720 с.

12. Лукач І.В. До питання про визначення кооперативів як суб'єктів корпоративних відносин // Вісник господарського судочинства. – 2008. – №6. – С. 59-67.
13. Пахомова Н.Н. Основы теории корпоративных отношений (паровой аспект). Монография/ Н.Н. Пахомова. – М.: Издательство «Налоги и финансовое право», 2004. – 107 с.
14. Петухов В.Н. Корпорации в российской промышленности: законодательство и практика. – М., 1999. – С.42-74.
15. Прилуцький Р.Б. Про визначення поняття "корпорація" у правових системах України та США / Р.Б. Прилуцький, В.С. Шатило // Юридична наука : науковий юридичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 55-61.
16. Рожкова М.А. Корпоративные отношения и возникающие из них споры /М.А. Рожкова// Вестник Высшего Арбитражного суда РФ – 2005 – №9.
17. Спасибо-Фатеева І.В. З'ясування змісту корпоративних відносин як передумови вирішення корпоративних спорів/ І.В. Спасибо-Фатеева// Правовий тиждень. – 2007 – 19 жовтня – № 42 (63).
18. Спасибо-Фатеева І.В. Правова природа корпоративних відносин // Вісник господарського судочинства. – 2007. – №5. – С.78-99.
19. Степанов П.В. Корпоративные отношения в коммерческих организациях как составная часть предмета гражданского права: Автореф. Дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.03/ П.В. Степанов. – М., 1999. – 30 с.
20. Тимаева И.А. Злоупотребление парвом в корпоративных отношениях: вопросы квалификации, способы гражданско-правовой защиты: Дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.03/ Тимаева Ирина Альбертовна; Министерство образования и науки Российской Федерации, Казан. гос. ун-т им. В.И. Ульянова-Ленина. – Казань, 2007 – 185 с.
21. Токарев Д.А. Злоупотребление правом в хозяйственных обществах: условия возникновения и способы защиты: Дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.03/ Токарев Дмитрий Анатольевич; Министерство образования и науки Российской Федерации, Волгоград. Акад. гос. службы. – Волгоград, 2010. – 211 с.
22. Щербина В.С. Правова природа корпоративних відносин // Українське комерційне право. – №7. – 2006 – С.10-14.

Науковий керівник: професор, д.ю.н. Безклубий Ігор Анатолійович.